

METROPOLİTAN MÜZESİ'NDEKİ İSLAMİ DÖNEME AİT BAZI YAZILI ESERLER



SOME WRITTEN WORKS FROM THE ISLAMIC PERIOD IN THE METROPOLITAN MUSEUM

Necla DURSUN*-Kamran SOKHANPARDAZ**

ÖZ: Amerika Birleşik Devletinin New York şehrinde yer alan Metropolitan Sanat Müzesi, dünyanın en büyük müzelerinden biridir. 1872 yılında kurulan müzenin koleksiyonunda Asya, Eski Yakın Doğu, Mısır, Yunan ve Roma, Orta Çağ, İslam, Avrupa resim ve modern sanat eserleri bulunmaktadır. Bu makalede Metropolitan Müzesi koleksiyonunda yer alan bugüne kadar transkripsiyonu yapılmamış, İslami döneme ait 11 eser incelenmiştir. Bu eserler 8 ila 14. yüzyıl aralığında, farklı bölgelerden müzeye intikal etmiş, 2 adet süslemeli taş yapı elemanı, 2 ahşap levha, 1 cam ağırlık, 6 küfi yazılı Kur'ân-ı Kerim sayfasıdır. Çalışmanın amacı bu eserlerin, okunuşları ile tanımlanması, genel özelliklerinin ortaya konulması ve motif ile süsleme detaylarının incelenmesidir. Müze seksiyonunda yer alan pek çok eser bugün literatüre girmiştir. Burada incelenen eserlerin transkripsiyonu ve detaylı incelemeleri üzerinde pek durulmamıştır hatta müze envanterinde eser okunuşları ve bilgileri eksiktir. Bu eserlerin detaylı incelemelerinin yapılması, alanda çalışma yapacaklar için yol gösterici olacaktır. Makale nitel araştırma yöntemi ile hazırlanmış olup, örneklem üzerinden betimleme ve gözleme dayalı sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metropolitan Müzesi Eserleri, İslami Dönem Eserleri, Metropolitan Müzesi Taş Eserler, Metropolitan Müzesi Ahşap Eserler, Metropolitan Müzesi Yazma Eserler

ABSTRACT: The Metropolitan Museum of Art, located in New York City, United States, stands as one of the largest museums in the world. Established in 1872, the museum's collection encompasses a wide array of art from various regions, including Asia, the Ancient Near East, Egypt, Greece and Rome, the Middle Ages, Islamic art, European paintings, and modern art. This article examines 11 previously untranscribed artefacts from the Islamic period, housed within the collection of the Metropolitan Museum. These artefacts, dating between the 8th and 14th centuries, originate from different regions and consist of two embellished stone architectural elements, two wooden panels, one token or glass weight, and six pages of the Qur'an inscribed in Kufic script. The objective of this study is to provide a transcription of these artefacts, elucidate their general characteristics, and analyse the intricacies of their motifs and ornamentation. While many pieces in the museum's section have been thoroughly documented in the list of museum artefacts, the transcriptions and detailed examinations of the examined artefacts have been largely overlooked. In fact, the museum's inventory lacks comprehensive information and readings of these artefacts. Conducting a detailed analysis of these artefacts will serve as a

* Doç. Dr.-Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü/Kaseri-necladursun@erciyes.edu.tr (Orcid: 0000-0003-1543-1367)

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Doktora Programı Mezunu-artresercher@gmail.com (Orcid: 0000-0002-5247-1731)

guiding resource for those conducting research in this field. This article employs a qualitative research method, relying on descriptive analysis and observation based on a selected sample.

Keywords: *Metropolitan Museum Artefacts, Islamic Period Artefacts, Metropolitan Museum Stone Artefacts, Metropolitan Museum Wood Artefacts, Metropolitan Museum Manuscripts*

Giriş

Metropolitan Sanat Müzesi, 1870 yılında kurulmuştur. Müzenin kalıcı koleksiyonu, klasik antik çağlardan, Eski Mısır'dan sanat eserleri, neredeyse tüm Avrupalı Eski Ustaların resim ve heykellerinden, ayrıca geniş bir Amerikan ile modern sanat koleksiyonundan oluşmaktadır (Çağatayı, 1962,32). Met, Afrika, Asya, Okyanusya, Bizans ve İslam sanatlarından oluşan geniş bir koleksiyona sahiptir. Müze, müzik aletleri, kostümler ve aksesuarların yanı sıra dünyanın dört bir yanından antika silahlar ve zırhlardan oluşan zengin koleksiyonlara ev sahipliği yapmaktadır (Fotoğraf 1, 2, 3).



Fotoğraf 1: Metropolitan Müzesi Genel Görünüş (Necla Dursun'dan-11.04.2011)



Fotoğraf 2: Metropolitan Müzesi İçten Görünüş (Necla Dursun'dan-11.04.2011)



Fotoğraf 3: Metropolitan Müzesi İçten Görünüş (Necla Dursun'dan-11.04.2011)

Müzenin İslam sanatı koleksiyonunun tarihi yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanmaktadır. Batıda İspanya ve Fas'a, doğuda ise Orta Asya ve Hindistan'a kadar eserlerin yer aldığı yaklaşık on iki bin obje, İslam sanatının büyük çeşitliliğini yansıtmaktadır. Müze, 1874 gibi erken bir tarihte İslam ülkelerinden bazı mühürler ve mücevherler ile 1879'da da bir takım Türk kumaşları olsa da ilk büyük İslami obje grubunu Edward C. Moore'un mirası¹ olarak 1891'de almıştır. O tarihten bu yana koleksiyon, hediyeler, vasiyetler ve satın almaların yanı sıra 1935-39 ve 1947 yıllarında İran'ın Nişabur kentinde müze sponsorluğunda yapılan kazılar yoluyla da büyümüştür. Yakın Doğu Sanatı Bölümü'nün kurulduğu 1932 yılına kadar tüm koleksiyonlar bu nesnelerin bir kısmı Dekoratif Sanatlar Bölümü tarafından denetlenmiştir. 1963'e gelindiğinde objelerin sayısının artması sebebiyle, Müzenin İslam Sanatları Bölümü kurulmuştur (URL-1).

Çalışma kapsamına aldığımız eserlerin Arapça veya Farsça yazılı metinlerinin transkripsiyonu, epigrafi ve paleografi alanında çalışma yapan sanat tarihçileriyle İslam sanatı çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Epigrafi, geçmişin sessiz tanıkları olan taşlar, ahşap eserler, metal ve mezar yazıtları gibi sert materyaller üzerindeki eski yazıları çözerek, bu

¹ Edward C. Moore, Amerikalı bir gümüşçü, sanat koleksiyoncusu ve Metropolitan Sanat Müzesi'nin başışçısıdır. Moore, Japonya, İslam dünyası ve antik Yunan ve Roma sanatına odaklanan bir sanat koleksiyonunu bir araya getirmiştir. Koleksiyonunda 1.600 ile 1.700 arasında parça bulunmaktadır. İlk önce tasarımlarına yardımcı olacak nesnelere incelemeye ve ardından bunları toplamaya başlamıştır. Bir zamanlar dikkatini Japon ve Çin porselenlerine, daha sonra da eski İran mallarına yöneltmiştir. Zamanla koleksiyonun özellikle zengin bir bölümünü oluşturan eski cam ve lüster eserlere ilgi duymaya başlamıştır. Koleksiyonunda antik Roma, Kıbrıs, Etrüsk, Venedik, Pers, Arap, Alman ve İspanyol camları; Çin, Japon, Kore, İspanyol, Rodos, Şam ve İran seramikleri; On ikinci ve on üçüncü yüzyıllara ait metal işçiliği de dahil olmak üzere İran, Türk ve Hint metal işçiliğinin yanı sıra Çin ve Japon bronzları, kılıçları ve kılıç muhafızları; Japon, lake eşyalar ve ahşap ve fildişi oymalar; ve Doğu takıları, İran cilası, antika Fransız ve Venedik işlemeli hasır işleri ve Yunanistan-Tanagra heykelciklerinden oluşan bir koleksiyondur (bk. Beyazıt, 2021).

belge niteliği taşıyan sanat eserlerinin içerdikleri bilgileri çözümlenmeyi hedefler.

Paleografi ise, geçmişte oluşturulmuş ancak zamanla unutulmaya yüz tutmuş yazılı belgeleri araştıran ve çözümlenmeye çalışan disiplindir.

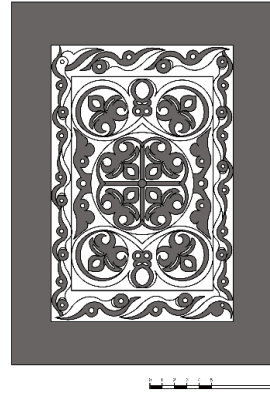
Araştırma konumuz olan eserler 8.-14. yüzyıllara tarihlenen farklı kültürlerle ait yazılı örneklerdir. Mısır'a atfedilen eski bir ahşap panel, Mısır menşeli bir cam ağırlık, İran'da yapılan bir taş kitabe ve çeşitli tarihlere ait el yazması Kur'ân-ı Kerim sayfaları gibi eserler bulunmaktadır. Bu çalışmaların sonucunda elde edilecek olan bilgiler, tarih, arkeoloji, sanat tarihi ve kültürel çalışmalar gibi çeşitli alanlardaki araştırmalar için kaynak oluşturması hedeflenmektedir. Bu eserlerin transkripsiyonu, detaylı incelemeleri ile genel özelliklerinin ortaya konulması amacıyla katalog oluşturulmuş olup katalogta eserler malzemelerine göre gruplanmış ve kendi içinde kronolojik olarak sıralanmıştır.

1. Metropolitan Müzesi'ndeki Bazı Epigrafik ve Paleografik Eserler

1.1. Taş Eserler



Fotoğraf 4: Taş Levha
Kaynak: (URL-2)
İnceleme Tarihi: 15.06.2023



Çizim 1: Taş Levha

Eser, 1980 yılında Metropolitan Müzesi tarafından x.598 kayıt numarası ile müzenin koleksiyonuna dahil edilmiştir. Müze envanter bilgilerinde 11.yüzyılda İran çevresine ait olduğu belirtilmiştir (URL-2).

Dikdörtgen taş levhanın merkezinde dört dilimli, tam daire içine yerleştirilen palmet motifleri yer almaktadır. Tam daire köşebentlerine küçük tam daireler ile arada kalan boşluklara rumi yapraklar ile palmet motifleri yerleştirilmiştir. Tüm bu kompozisyon dikdörtgen bir kontur içine alınarak, birbirine alttan ve üstten bağlanarak devam eden stilize yapraklar ile kenar bordürü oluşturulmuştur. En dıştaki yazı kuşağında kûfi yazılı kitabe yer almaktadır. Tüm bu motifler kabartma tekniğinde yapılmıştır (Fotoğraf 4).

Kitabede Kûfî yazı ile sırayla “و من كلماته” ibaresi ve İhlâs sûresinden 1-4 ayetler yazılmıştır. Kitabe levhasının sol alt köşesi kırıldığı için üçüncü ayetin ilk iki kelimesi yani “لم يلد” kelimeleri bulunmamaktadır

Kitabe:

قل هو الله احد الله الصمد [لم يلد] ولم يولد ولم يكن له كفوا احد²

Okunuşu:

ve min kelimâti- Kul hüvellâhü ehad, Allâhüssamed, (lem yelid) ve lem yûled, ve lem yekün lehû küfüven ehad.



Fotoğraf 5: Taş- Mimari Parça

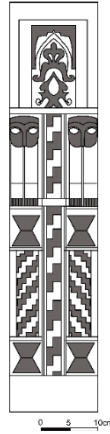
Kaynak: (URL-3)

İnceleme Tarihi: 15.06.2023

İran'da Hicri 703 / Miladi 1303-4 yılında yapılmış olan bu eser, müzenin kataloğunda bir korkuluk sonu olarak kaydedilmiştir (URL-3; Dimand, 1944: 99) Bununla birlikte, kireçtaşından oyma tekniğiyle yapılan eser dört yüzeylidir. Taş bloğun ön yüzünde üstte dikdörtgen başlık da dört yüzeylidir. Eserin yüksekliği; 70.8 cm., ön yüz genişliği 13,3 cm., yan yüzey genişliği 82,6cm. ölçülerindedir.

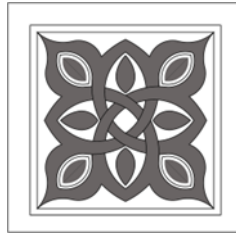
Ön yüzünde, Bursa kemeri formu bir niş içinde iki palmet motifi bulunmaktadır. Üstteki palmet motifinin uç yaprağı üç dilimlidir. Bu başlığın altında, iki aslan motifi bulunmaktadır. Aslanların ayakları çizgisel kazıma ile profillendirilmiş olup ayakları arasında kalan boşluklara uçları rumi motifleri ile nihayetlenen kıvrım dallar yerleştirilmiştir. İki aslan arasında kalan kısımda zikzak motifli bir bordür yer almaktadır. Bu bordür aslanların altındaki iki sütunçe arasında da devam etmektedir. Bu bordürün sağına ve soluna kum saati kaide ve başlıklı, gövdeleri zikzaklı iki sütunçe yerleştirilerek ön yüz kompozisyonu tamamlanmıştır (Çizim 2-Fotoğraf 5).

² Meâli: Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla... 1. De ki: “O, Allah'tır, tektir. 2. Allah sameddir. 3. Doğurmamış ve doğmamıştır. 4. O'nun hiçbir dengi yoktur.” (Karaman vd., 2020: 714).



Çizim 2: Taş Mimari Parça Ön Yüzü

Bu dikdörtgen başlığın sol yüzünde geçme motiflerle oluşturulmuş stilize bitkisel süsleme motifleri vardır. Geçmelerin köşelerinde palmet motifleri yer almaktadır (Çizim 3).



Çizim 3: Başlığın Sol yüzündeki Kompozisyon

Dikdörtgen başlığın sağ yüzünde ortada çapraz iki çizgisel düz kontur ile dörde ayrılan bölüme uçları palmetli altı rumi yapraklı bitkisel süsleme motifleri yerleştirilmiştir (Çizim 4).

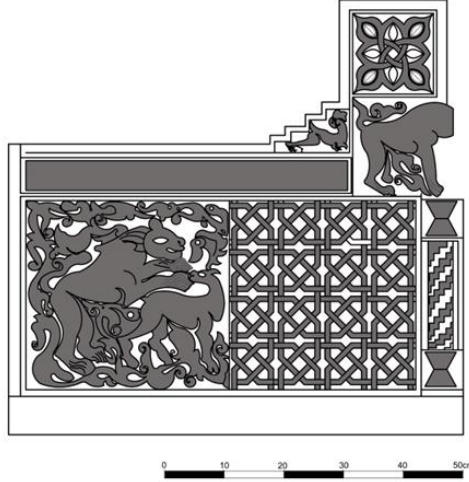


Çizim 4: Başlığın Sağ yüzündeki Kompozisyon

Dikdörtgen başlık ile mimari parçanın sağ yüzü arasındaki köşebentte tavşan figürü yer almaktadır. Köşebent üstü profilidir (Çizim 5).

Mimari parçanın, sol yüzünde, üstte kitabenin bulunduğu yazı kuşağı yer almaktadır. Kitabede "Taşın sahibi Hasan bin İbrahim bin Sehl Allah onu affetsin" ifadesi bulunmaktadır. Daha önce konu ile ilgili araştırma yapan Eva Baer kitabeyi "Hacı Hasan bin İbrahim..." şeklinde okumuş, tarih olarak da H. 703'ü vermiştir (Baer, 1967: 111).

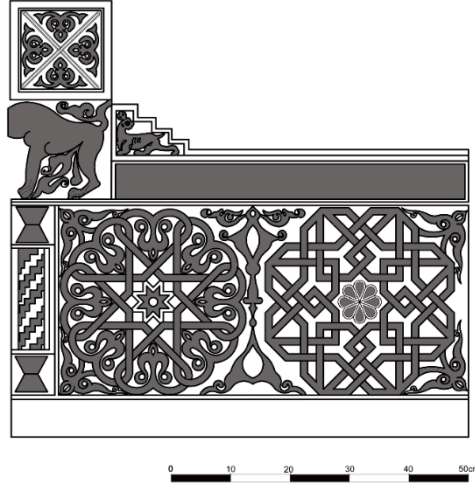
Kitabe altındaki bölüm iki panoya ayrılmış olup birinci panoda, hayvan mücadele sahnesi görülmektedir. Aslanın ön pençelerini yukarıya kaldırarak bir geyiğe saldırma anı işlenmiştir. Hayvan mücadele sahnesi etrafında kalan boşluklara rumi, palmet ve kıvrım dallı süsleme motifleri yerleştirilmiştir. İkinci panoda yatay ve dikeyde dört sıra sekizgenden gelişen geçme motifli süslemeler yer almaktadır (Çizim-5, Fotoğraf 5).



Çizim 5: Taş Mimari Parça Sol Yüzü

Dikdörtgen başlık ile mimari parçanın sol yüzü arasındaki köşebentte tavşan figürü yer almaktadır. Köşebent üstü profillidir (Çizim 6).

Mimari parçanın sağ yüzünde üstte yine kitabe kuşağı bulunmaktadır. Kitabede “Bu kat hicri 703 senesinde tamamlandı” yazmaktadır. Kitabe bordürünün altında iki pano bulunmaktadır. Birinci panoda sekiz kollu yıldızdan gelişen, geçmelerle oluşturulmuş gülbezek motifli büyük bir madalyon vardır. Sekiz kollu yıldız motifinin uçlarına lotus motifleri yerleştirilmiştir. İkinci panoda merkezde sekiz kollu bir çiçek motifinin etrafında geçme motiflerle devam eden sekizgen formlu ikinci madalyon yer almaktadır. İki bordür arasında kalan boşluklara rumi dallar, palmet ve lotus motifleri ile oluşturulmuş adeta bir ayrıç yerleştirilmiştir. Her iki bordür köşebentlerinde lotus motifleri görülmektedir (Çizim-6, Fotoğraf 5).



Çizim 6: Taş Mimari Parça Sağ Yüzü

Eser gerek geometrik, bitkisel, yazılı ve gerekse figürlü süsleme özellikleri bakımından muhteşemdir.

Sol Yüz Kitabesi:

صاحب الحجر حسن بن ابراهيم بن سهل غفر الله له

Okunuşu:

Sâhib-û'l hacr Hasan bin İbrahim bin Sehl Gaferallâhu lehû

Kitabenin Anlamı:

Bu taşın sahibi Hasan bin İbrahim bin Sehl'dir. Allah onu bağışlasın.

Sağ Yüz Kitabesi:

”تمام شد این اشکوب در تاریخ سنه ثلاث و [سبع] مائه“³

Okunuşu:

Tamam şod in eşküb der tarih-i sene-i selâse ve [seb'a] miete

Kitabenin anlamı:

Bu kat hicri 703 senesinde tamamlandı.

1.2. Ahşap Eserler

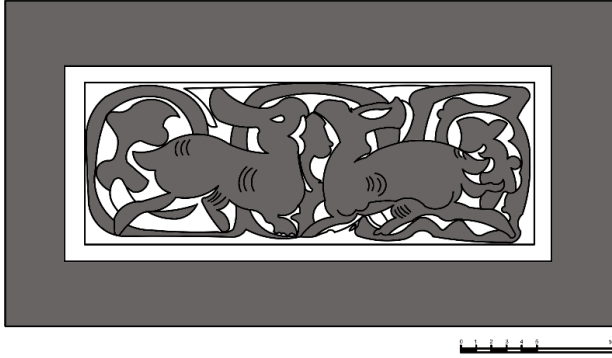
³ Kitabede dil olarak Farsça ve Arapça kullanılmıştır. Kitabede geçen “اشکوب/Eşküb” kelimesi “bina katı” anlamına gelmektedir. Köşeli ayraç içindeki kelime (Kitabenin sonunda yazılan “Yedi” anlamındaki سبع / seb' kelimesi) kitabeden dökülmüştür.



Fotoğraf 6: Ahşap Pano

Kaynak: URL-4

İnceleme Tarihi: 15.06.2023



Çizim 7: Ahşap Pano

Müze envanter bilgilerinde Mısır'a atfedilen ve 11. yüzyıla tarihlenen bu eski ahşap pano (Fotoğraf 6), Rogers Fund'dan 1929 yılında, müze tarafından satın alınarak 29.15.2 erişim numarasıyla kayıt altına alınmıştır (URL-4).

Dikdörtgen formdaki eserin merkezinde yine dikdörtgen düz çerçeve içinde karşılıklı yürür vaziyette, başlarını yukarı kaldırmış iki tavşan figürü yer almaktadır. İki figür etrafında kalan boşluklara rumi dallar ve palmet motifleri yerleştirilmiştir. Bu figürlü-bitkisel süsleme kompozisyonun etrafına kûfi yazı kuşağı yerleştirilmiştir. Bu figürler, ustalıkla işlenmiş detayları ve zarif hatlarıyla dikkat çekmektedir. Tavşanların simetrik olarak yerleştirilmesi, panonun tasarımında denge ve uyumun sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Paneldeki kitabede (Çizim 7), sekiz kez tekrarlanan "الملك لله / El Mülkü Lillâh" ifadesi kûfi yazı stiliyle yazılmıştır. Kitabe, bu yazı stiliyle uyumlu bir şekilde dikdörtgen panelin etrafını çevrelemektedir. Yazı, dikkatlice yapılmış

ve özenle işlenmiş şekliyle öne çıkmaktadır. Kûfi yazı stili, İslam sanatında yaygın olarak kullanılan ve estetik açıdan önemli bir yer tutan bir yazı türüdür.

Tüm kompozisyon düz satırlı derin oyma tekniğinde yapılmıştır.

Kitabe:

الملك لله

Okunuşu:

El-Mülkü lillâh

Anlamı:

Mülk Allah'ındır.



Fotoğraf 7: Yazılı Ahşap Pano

Kaynak: URL-5

İnceleme Tarihi: 15.06.2023



Fotoğraf 8: Yazılı ahşap Pano Detayı (URL-5)

Bu Eser, Müze envanter bilgilerinde Mısır veya Suriye bölgesine atfedilmiş ve tahmini 13. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Erişim numarası 30.112.3 olan bu yazılı panel, 1930 yılında V. Everit Macy Gift'ten satın alınarak müzenin koleksiyonuna dahil edilmiştir (URL-5).

Söz konusu eserin daha uzun bir kitabenin parçası olduğu düşünülmektedir.

Eserin uzunluğu; 119,4 cm. genişliği; 11,4 cm. ölçülerindedir.

Eser, tek sıra sülüs yazı türünde, yuvarlak satırlı derin oyma ve çift katlı kabartma tekniğinde yapılmıştır. Aralarda ahşap çiviler görülmektedir. Yazı zemininde ve arada kalan boşluklara rumi ve palmet motifleri yerleştirilmiştir. Eserin üzerinde kalıntıları tespit edilen mavi ve kırmızı renkler boyalı olduğunu göstermektedir (Fotoğraf 8).

Kitabe:

العز الدائم، الجاه القائم، الداهر الخادم، التوفيق الملازم و...

Okunuşu:

El-izzu'd-dâim, ec-cahül-kâim, ed-dâhirül-hâdım, et- tevfikül-mulazim ve..

Kitabenin anlamı:

Sonsuz yücelik, kalıcı şan, ebedi hizmetkâr, başarı onunla olsun ve...

1.3. Cam Eserler



Fotoğraf 9: Cam Ağırlık veya Jeton

Kaynak: URL-6

İnceleme Tarihi: 15.06.2023

Bu eser, Müze envanterinde 13. ve 14. Yüzyıla tarihlendirilmiş ve Mısır kökenli olduğu belirtilmiştir. Joseph W. Drexel tarafından 1889 yılında hediye olarak sunulmasıyla, müzenin koleksiyonuna 89.2.228 erişim numarasıyla dahil edilmiştir (URL-6).

Eser 2.7 cm. çapında, 0,5 cm. kalınlığında ve 5.4 gr. ağırlığındadır.

İslami dönem içinde daha çok Emevi, Abbasi, Fatımi ve Memlük döneminde kullanılan cam ağırlıklar ön yüzünde yazı ibareleri taşımakla birlikte arka yüzleri boş bırakılmıştır (Fotoğraf 9).

Kitabe:

الله / محمد

Okunuşu:

Allah, Muhammed

Kitabenin Anlamı:

Allah, Muhammed

1.3. Kur'ân-ı Kerim Sayfaları



Fotoğraf 10: El yazması Kur'ân-ı Kerim'in bir sayfası

Kaynak: URL-7

Bu eser el yazması Kur'ân-ı Kerim sayfası (Fotoğraf 10) 8. ve 9. yüzyıllara tarihlendirilmektedir. Müze envanter bilgilerine göre, Mısır veya Irak'ta yapılmış olan bu eser incelendiğinde parşömen üzerine mürekkep ile yazıldığı anlaşılmaktadır. 1984.504.1 erişim numarası ile tanımlanmakta olan bu eser, 1984 yılında Marilyn Jenkins tarafından Metropolitan Müzesine bağışlanmıştır (URL-7).

El yazması eserin on altı satırında, Sâd Suresinin 32-42 ve 43. Ayetin bir kısmı yazılmıştır. Yazı aralarında kullanılan kırmızı renkli işaretler bulunmaktadır. Bu işaretler hareke yerine kullanılmaktadır.

Bu eser Kûfî yazı ile Sâd sûresinin 32-42 ayetleri ile 43. ayetin bir kısmını içermektedir⁴.

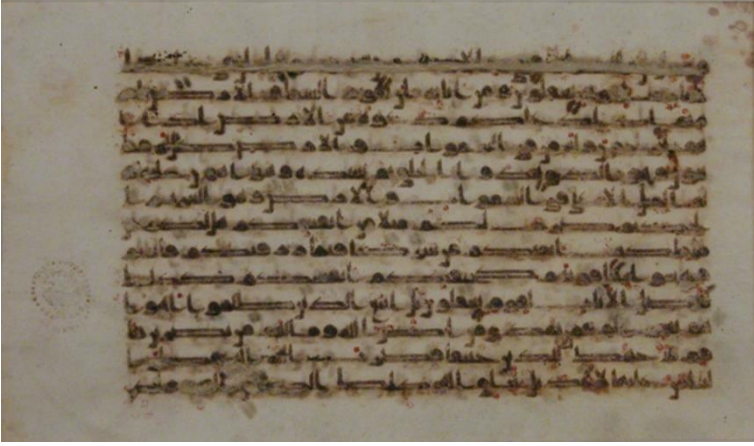
Yazının İçeriği:

وقال انى احببت حب الخير عن ذكر ربه حتى توارت بالحجاب ردها على فطفق مسحا بالسوق والاعناق
ولقد فتنا سليمان والقينا على كرسية جسدا ثم اتاب قال رب اغفر لى وهب لى ملكا لا ينبغى لاحد من بعدى
انك انت الوهاب فسخرنا له الريح تجرى بامرہ رخاء حيث اصاب والشياطين كل بناء وغواص وآخرين
مقرنين فى الاصفاذ هذا عطاؤنا فامنن او امسك بغير حساب وان له عندنا لزلزلى وحسن ماب واذكر عبدنا
ايوب اذ نادى ربه انى مسنى الشيطان بنصب وعذاب اركض برجلك هذا مغتسل بارد وشراب و هبنا له
اهله و مثلهم معهم رحمة منا وذكر [ى] 5 ...⁶

⁴ Köşeli ayraç içindeki harf sayfada yazılmamıştır.

⁵ Köşeli ayraç içindeki harf sayfada yazılmamıştır.

⁶ **Meâli- 31-32.** Bir gün akşama doğru alımlı, soylu koşu atları önüne getirildiğinde, “Ben malı (atları), rabbimi hatırlattığı için sevdim” dedi. Nihayet onlar karanlığın perdesiyle gizlendi. **33.** “Onları bana yaklaştırım” dedi; bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı. **34.** Andolsun biz Süleyman'ı bir sınavdan geçirmiş, tahtının üstüne bir ceset koymuştuk; sonra o bize yöneldi, **35-38.** “Rabbim” dedi, “Beni bağışla; benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlük ver bana. Sonsuz lutufkâr yalnız sensin, sen!” Bunun üzerine, emriyle dilediği yöne doğru tatlı tatlı esen rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan bütün şeytanları ve zincirlerle bağlanmış diğer yaratıkları onun buyruğuna verdik. **39.** “Bu bizim bağışımızdır; hiçbir hesap kaygısı taşımadan ister başkalarına ver ister elinde tut” (dedik). **40.** Kuşkusuz onun katımızda yüksek bir yakınlık derecesi ve güzel bir geleceği vardır. **41.** Kulumuz Eyyûb'u da an. O, rabbine, “Şeytan bana sıkıntı ve acı vermektedir” diye



Fotoğraf 11: El yazması Kur'ân-ı Kerim'in Bir Sayfası

Kaynak: URL-8

Bu eser, 9. ve 10. yüzyıllara tarihlenen bir el yazması Kur'ân-ı Kerim sayfasıdır (Fotoğraf 11). 1927 yılında Kirkor Minassian tarafından hediye edilen eserin müze envanterinde, Mısır'da yapıldığı belirtilmektedir. Büyük bir kısmı silinmiş durumda olan eserin erişim numarası 27.102 olarak belirtilmiştir (URL-8).

Eser kûfi yazı ile onüç satır yazılmıştır. İlk satırın üstü silinmiş gibi deforme olmuştur. Yazı aralarında kırmızı renkli noktalama işaretleri kullanılmıştır.

Bu eser Kûffî yazı ile Rûm sûresinin 24. ayetinin ikinci kısmı, aynı sûrenin 25-29. ayetleri ile 30. ayetin çoğu kısmını içerir.

Yazının İçeriği:

[و ينزل من السماء ماء فيحيى به الارض بعد موتها ان فى ذلك] 7[آيات لقوم يعقلون ومن آياته ان تقوم السماء والارض بامرته ثم اذا دعاكم دعوة من الارض اذا انتم تخرجون وله من فى السماوات والارض كل له فانتون وهو الذى بيده الخلق ثم يعيده وهو اهلون عليه وله المثل الاعلى فى السماوات والارض وهو العزيز الحكيم ضرب لكم مثلا من انفسكم هل لكم من ما ملكت ايمانكم من شركاء فى ما رزقناكم فانتم فيه سواء تخافونهم كخيفتكم انفسكم كذلك نفصل الآيات لقوم يعقلون بل اتبع الذين ظلموا اهواءهم بغير علم فمن يهدى من اضل الله وما لهم من ناصرين فاقم وجهك للدين حنيفا فطرت الله التى فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله ذلك [الدين القيم ولكن]...⁸

seslenmişti. **42.** "Ayağını yere vur (dedik), işte yıkanılacak ve içilecek serin bir su!" **43.** Tarafımızdan bir rahmet ve akıl iz'an sahipleri için de anılacak bir örnek olmak üzere ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha bağışladık (Karaman vd., 2020: 579-583).

⁷ Köşeli ayraç içindeki kelimeler büyük ölçüde silinmiş vaziyettedir.

⁸ **Meâli: 24.** Yine O'nun kanıtlarındandır ki, korku ve ümit vermek üzere size şimşegi gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından yeryüzünü onunla canlandırıyor. Gerçekten bunda, aklını kullanan kimseler için ibretler vardır. **25.** Gökün ve yerin Allah'ın buyruğu ile düzen içinde durması da O'nun kanıtlarındandır. Sonunda O sizi (bulduğunuz) yerden bir çağırdı mı hemen çıkıverirsiniz. **26.** Göklerde



Fotoğraf 12: El yazması (Fotoğraf 11) Kur'ân-ı Kerim'in Diğer Bir Sayfası

Kaynak: URL-8

Bu eser bir önceki el yazması Kur'ân-ı Kerim'in onüç satırlık başka bir sayfasıdır (Fotoğraf 12). Eserin bazı kısımları silinmiş durumdadır.

Bu eser Kûfî yazı ile Rûm sûresinin 30. ayetinin son kısmı, aynı sûrenin 31-38. ayetleri ile 39. ayetin ilk yarısını ihtiva etmektedir.

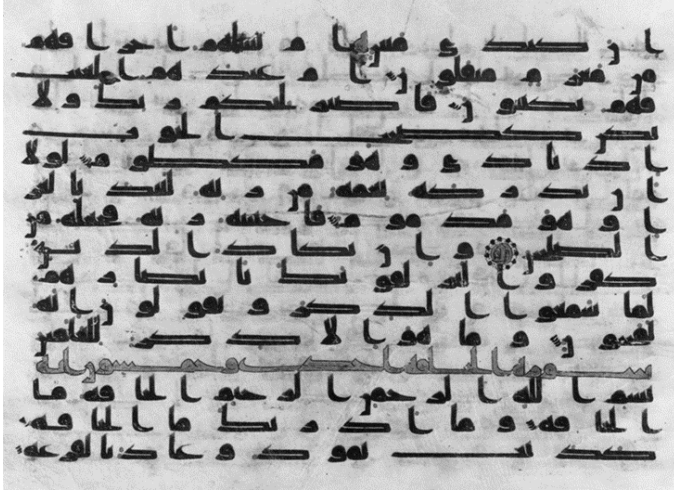
Yazının İçeriği:

[اكثر الناس لا يعلمون منيبين اليه و اتقوه]⁹ واقموا الصلاة ولا تكونوا من المشركين من الذين [فرقوا] دينهم وكانوا شيعا كل حزب بما لديهم فرحون و اذا مس الناس ضر دعوا ربهم منيبين اليه ثم اذا اذاقهم منه رحمة اذا فريق منهم بربهم يشركون ليكفروا بما آتيناهم فتمتعوا فسوف تعلمون ام انزلنا عليهم سلطانا فهو يتكلم بما كانوا به يشركون و اذا اذقنا الناس رحمة فرحوا بها وان تصبهم سيئة بما قدمت ايديهم اذا هم يقنطون او لم يروا ان الله يبسط الرزق لمن يشاء ويقدر ان في ذلك لآيات لقوم يؤمنون فات ذا القربى حقه والمسكين وابن السبيل ذلك خير للذين يريدون وجه الله واولئك هم المفلحون وما [آتيتم من ربا ليربوا] في اموال الناس فلا يربو عند الله و ما¹⁰

ve yerde bulunanlar hep O'na aittir, hepsi O'na boyun eğmiştir. 27. Varlığı ilkin yaratan, sonra bunu tekrar eden O'dur ve bu O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce sıfat O'nundur. O mutlak galiptir, hikmetle yönetendir. 28. Allah size kendinizden bir örnek veriyor: Elinizin altında bulunan köleleriniz arasında, size verdiğimiz rızıklarda sizinle eşit haklara sahip ve birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekindiğiniz ortaklarınız var mı? İşte aklını kullanacak kimseler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz. 29. Gel gör ki zulme saplanmış olanlar bir bilgi-ye dayanmadan kişisel arzu ve heveslerinin peşinden gitmektedirler. Allah'ın şaşırttığını artık kim doğruya iletebilir! Böylelerinin yardımcılar da yoktur. 30. O halde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratışında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler (Karaman vd., 2020: 302-309).

⁹ Köşeli ayrıç içindeki kelimeler kısmen silinmiş vaziyettedir.

¹⁰ **Meâli:** 31-32. Gönülden O'na yönelin, O'na saygısızlıktan sakının, namazı kılın ve şirke sapanlardan, dinlerinde ayrılığa düşüp her bir grubun kendindekini beğendiği fırkalara ayrılanlardan olmayın. 33. İnsanların başına bir sıkıntı gelince yalnız rablerine sığınarak O'na Yalvarırlar; sonra Allah onlara kendi katından bir rahmet tattırdığına bakarsın ki bir kısmı kalkıp rablerine ortak koşar. 34. Kendilerine verdiklerimizden nankörlük etsinler bakalım! Safa sürün! Yakında göreceksiniz! 35. Yoksa onlara bir kanıt indirmişiz de o mu



Fotoğraf 13: El yazması Kur'ân-ı Kerim'in Bir Sayfası

Kaynak: URL-9

Bu eser el yazması Kur'ân-ın bir sayfasıdır (Fotoğraf 13). Envanter bilgilerinde, tarih olarak geç 9. ve erken 10. yüzyıllara, coğrafi olarak ise Mısır veya Irak'a atfedilmektedir. Bu eser 40.164.3a, b erişim numarası ile 1940 yılında müzenin koleksiyonuna dahil edilmiştir (URL-9).

Bu eser Kûfî yazı ile Kalem sûresinin 45. Ayetin son kısmı, aynı sûrenin 46-52 ayetleri, "سوره الحاقه احدى و خمسون آیه" ibaresi, Besmele ve Hâkka sûresinin 1-4 ayetleri içermektedir. Fakat bu sayfada Hâkka sûresinin sure başındaki "سوره الحاقه احدى و خمسون آیه" ibaresine göre, bu sûrenin 52 ayet olduğu bilinmiş olmasına rağmen sehven 51 ayet olduğu belirtilmiştir.

Yazının İçeriği:

ان كيدى متين ام تسالهم اجرا فهم من مغرم مثقلون ام عندهم الغيب فهم يكتبون فاصبر لحكم ربك ولا تكن كصاحب الحوت اذ نادى وهو مكظوم لولا ان تداركه نعمه من ربه لنيذ بالعراء وهو مذموم فاجتباه ربه فجعله من الصالحين وان يكاد الذين كفروا ليزلقونك بابصارهم لما سمعوا الذكر ويقولون انه لمجنون وما هو الا ذكر للعالمين

سوره الحاقه احدى و خمسون آیه

بسم الله الرحمن الرحيم الحاقه ما الحاقه وما ادراك ما الحاقه كذبت ثمود وعاد بالقار عه11

şirk koşmalarını söylüyor? **36.** İnsanlara bir nimet tattırdığımızda buna sevinirler; fakat yapıp ettiklerinden ötürü başlarına bir belâ gelse hemen ümitsizliğe düşerler. **37.** Görmezler mi ki Allah rızkı dilediğine bol veriyor; dilediğinkini de kısıyor? Kuşkusuz bunda iman eden kimseler için ibretler vardır. **38.** O halde akrabaya da hakkını ver, yoksula ve yolda kalmışa da. Bu, Allah'ın hoşnutluğunu isteyenler için en iyisidir. İşte gerçek kurtuluşa erenler de onlardır. **39.** İnsanların mallarında artış olsun diye faizli ödünç verdikleriniz Allah katında artmaz. Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte (mânevî kârlarını) kat kat arttıranlar onu verenlerdir (Karaman vd., 2020: 309-310).

¹¹ **Meâli:** **45.** Onlara mühlet veriyorum; ama benim planım çok sağlandı! **46.** Yoksa, sanki sen onlardan bir ücret istiyorsun da bunun ağırlığı altında kalmaktan mı çekiniyorlar? **47.** Yahut gayb bilgisine sahipler de oradan mı alıp yazıyorlar? **48.** Sen rabbinin hükmüne



Fotoğraf 14: El yazması (Fotoğraf 13) Kur'ân-ı Kerim'in diğer bir sayfası

Kaynak: URL-9

Bu eser aynı el yazması Kur'ân-ın başka bir sayfasıdır (Fotoğraf 14). Eserin büyük bir kısmı silinmiş vaziyettedir.

Bu eser Kûfî yazı ile Meâric sûresinin 36. Ayetin son kısmı, aynı sûrenin 37-44 ayetleri, "سوره نوح عشرون و تسع آیت" ibaresi, Besele ve Nûh sûresinin 1. ayetin ilk kısmı ihtiva etmektedir. Ancak bu sayfada Nûh sûresinin sure başındaki "سوره نوح عشرون و تسع آیت" ibaresine göre, bu sûrenin 28 ayet olduğu bilinmiş olmasına rağmen yanlışlıkla 29 ayet olduğu belirtilmiştir.

Yazının İçeriği:

كفروا قبلك مهطعين عن اليمين وعن الشمال عزيزين ايطمع كل امرئ منهم ان يدخل جنة نعيم كلا انا خلقناهم مما يعلمون فلا اقسام برب المشارق والمغرب انا لقادرون على ان نبدل خيرا منهم وما نحن بمسبوقين فذرهم يخوضوا ويلعبوا حتى يلاقوا يومهم الذي يوعدون يوم يخرجون من الاجداث سراعا كأنهم الى نصب يوفضون خاشعة ابصارهم ترهقهم ذلة ذلك اليوم الذي كانوا يوعدون

سوره نوح عشرون و تسع آیت

بسم الله الرحمن الرحيم انا ارسلنا نوحا الى قومه ان انذر قومك¹³

sabret; şu balığın yuttuğu (Yûnus) gibi olma. Hani o, öfkeli bir halde bağırıp çağırıyordu. **49.** Rabbinin lutfu imdadına yetişmeseydi, o mutlaka kınanmayı hak etmiş olarak ıssız bir sahaya atılacaktı. **50.** Fakat rabbi onu seçip sâlihlerden eyledi. **51.** O inkârcılar Kur'an'ı işittikleri zaman, seni gözleriyle devireceklermiş gibi bakar, "Şüphe yok o bir delidir" derler. **52.** Oysa Kur'an, âlemler için öğütten başka bir şey değildir (Karaman vd., 2020: 438). Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla... **1.** O gerçekleşecek büyük olay (kıyamet)! **2.** Nedir o büyük olay? **3.** O büyük olayın ne olduğunu sen nereden bileceksin? **4.** Semûd ve Âd, kapılarını çalacak felâketi asılsız saymışlardı **5.** Semûd kavmi çok şiddetli bir depremle helâk edildi (Karaman vd., 2020: 441)

¹² Bu ibare, standart Arapça dili ile uyuşmamaktadır. Doğru şekli عشرون وتسعة و "tis'a va işruun"dur.

¹³ **Meâli:** **36-37.** O inkârcılara ne oluyor ki (inkâr veya alay etmek için) grup grup sağdan soldan sana doğru koşuyorlar. **38.** Üstelik bir de onlardan her biri nimetler cennetine



Fotoğraf 15: El yazması (Fotoğraf 13-14) Kur'ân-ı Kerim'in diğer bir sayfası

Kaynak: URL-9

Bu eser aynı el yazması Kur'ân-ın diğer bir sayfasıdır (Fotoğraf 15).

Bu eser Kûfî yazı ile Nûh sûresinin 1. Ayetin ikinci kısmı, aynı sûrenin 2-10 ayetleri ile 11. ayetin ilk iki kelimesini içerir.

Yazının İçeriği:

من قبل ان ياتيهم عذاب اليم قال يا قوم اني لكم نذير مبين ان اعبدوا الله واتقوه واطيعون يغفر لكم من ذنوبكم ويؤخركم الى اجل مسمى ان اجل الله اذا جاء لا يؤخر لو كنتم تعلمون قال رب اني دعوت قومي ليلا ونهارا فلم يزداهم دعائي الا فرارا واني كلما دعوتهم لتغفر لهم جعلوا اصابعهم في اذانهم واستغشوا ثيابهم واصروا واستكبروا استكبارا ثم اني دعوتهم جهارا ثم اني اعلنت لهم واسررت لهم اسرارا فقلت استغفروا ربكم انه كان غفارا يرسل السماء

2. Değerlendirme ve Sonuç

yerleştirileceğini mi umuyor? **39.** Asla! Biz onları, şu bildikleri şeyden yaratmışızdır. **40-41.** Doğuların ve batuların rabbine yemin ederim ki onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüze geçemez. **42.** Bırak onları, kendilerine geleceği hususunda uyarıldıkları güne ulaşınca kadar boş şeylere dalıp oyalanadursunlar! **43.** O gün onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar. **44.** O sırada gözlerine korku çökmüş, perişan olmuşlardır. İşte geleceği konusunda uyarıldıkları gün o gündür (Karaman vd., 2020: 459).

Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla... **1.** Biz Nûh'u, "Kendilerine can yakıcı bir azap gelmeden önce halkını uyar" diyerek kavmine gönderdik (Karaman vd., 2020: 463).

¹⁴ **Meâli:** **2.** Şöyle dedi: "Ey kavmim! Şüphesiz ben size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım. **3.** Allah'a kulluk ediniz; O'na karşı gelmekten sakınınız ve bana itaat ediniz; **4.** Ki Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve size belirli bir vadeye kadar süre tanısin. Şüphesiz Allah'ın belirlediği vade geldiğinde artık ertelenmez. Keşke bilseydiniz!" **5.** Nûh, "Rabbim" dedi, "Doğrusu ben kavmimi gece gündüz hakka çağırdım; **6.** Fakat benim çağrım sadece kaçışlarını arttırdı. **7.** Kendilerini bağışlayan için ben onları ne zaman çağırdysam, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; elbiselerini başlarına bürüdüler, ayak dirediler, kibirlendikleri kibirlendiler. **8.** Yine de onları açıkça çağırmaya devam ettim. **9.** Onlara açık da söyledim, yerine göre gizli de söyledim." **10.** Dedim ki: "Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin; O, çok bağışlayıcıdır. **11.** (Dileyin ki) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsın (Karaman vd., 2020: 463-464).

Araştırma kapsamında incelenen 11 adet eser 8 ile 14. yüzyıllar arasına tarihlenen farklı malzemelerden yapılmış ve bugüne kadar yayınlara pek konu olmayan örneklerden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında eserler malzemelerine göre gruplandırılmış ve kendi içinde kronolojik olarak sıralanmıştır. Buna göre ilk grubu taş eserler oluşturmaktadır.

Taş eserler iki örnek bulunmaktadır. Bunlardan etrafında İhlas suresi yazılı olan taş levhanın, süsleme ve üslup özellikleri dikkate alındığında 11. yüzyıla tarihlenmek mümkündür (Fotoğraf 16). Bu eserin birebir benzer bir örneği bulunamamakla birlikte Gazneli Dönemine ait bir eser ile benzer süsleme özelliklerine sahip olduğu söylenebilir (Fotoğraf 17).



Fotoğraf 16: Metropolitan Müzesi



Fotoğraf 17: Gazneliler Dönemine Tarihlenen Taş Levha (URL-12)

Bu grubun ikinci örneği korkuluk sonu olan mimari parça, Ohio'da The Cleveland Museum of Art'ta bulunan ve 12. yy'a tarihlenen korkuluk sonu (Fotoğraf 10) ile hem form hem de süsleme özellikleri bakımından büyük benzerlik göstermektedir (Redford, 1993: 228). Eserdeki aslan-geyik mücadelesi benzer olmakla birlikte Metropolitan Müzesi örneğinde geometrik süsleme motifleri ağırlıkta iken (Fotoğraf 18) The Cleveland Müzesi örneğinde aslan-geyik mücadelesi etrafına pek çok av hayvanı figürü yerleştirilmiştir (Fotoğraf 19).



Fotoğraf 18: Metropolitan Müzesi



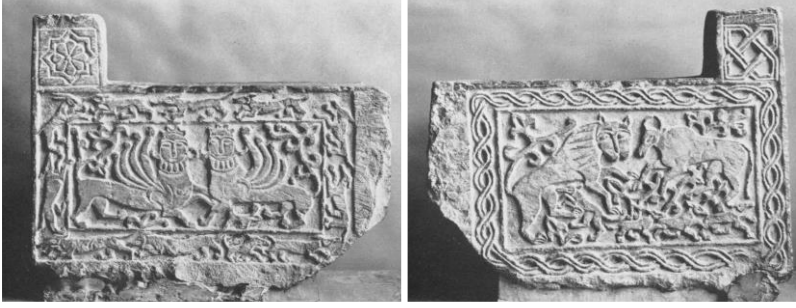
Fotoğraf 19: The Cleveland Museum of Art,
12. yy (S. Redford)

Bu korkuluk sonu ile benzer bir örnek de Hamedan Tarih müzesinde yer almaktadır. Buradaki eser bir balkon veya korkuluk levhası olarak tanımlanmış ve 12-13.yy'a tarihlendirilmiştir (Erayşar ve Karpuz, 2013: 142). Hamedan Tarih Müzesindeki örnek de The Cleevand Müzesi örneği ile benzer özelliklere sahiptir (Fotoğraf 20).



Fotoğraf 20: Hamedan Tarih Müzesi, 12-13.yy (O. Erayşar -H. Karpuz)

Diğer benzer bir örnek Paris, Louvre Müzesinde bulunmaktadır. Bu eserin sağ yüzündeki aslan geyik betimlemesi ve etrafındaki bitkisel süsleme unsurları Metropolitan örneği ile benzer değerlendirilebilir.



Fotoğraf 21: Paris Louvre Museum (Baer/Plate-V)

Bu eserin bir örneği de Art İnstitvte Chicago’da yer almaktadır. Bu eser 1256-1353 yıllarına tarihlendirilerek İlhanlı Dönemine ait olduğu belirtilmiştir (URL-10).



Fotoğraf-22 Muhtemelen Hamedan’da Bulunan, İlhanlı Dönemine Ait Olan Mimari Parça (URL-10)

Benzer ve farklı süsleme özelliklerine sahip bu beş eserin formu, aslan-geyik mücadelesi, ön yüzdeki aslan figürleri ile sütunçeler büyük benzerlik göstermektedir (Fotoğraf 18,19,20,21,22).

Eser üzerindeki kitabenin tarihi veren kısmında deformasyon olmasına rağmen H. 703 tarihi okunabilmiştir. Metropolitan Müzesinde eser bilgisi kısmında aynı tarihi vermektedir. Buradan yola çıkılarak eserin 14. yüzyıla tarihlendirilebileceğini ve kuvvetle muhtemel İlhanlı Dönemine ait olduğunu söylemek mümkündür. Ancak daha erken tarihli örnekler göz önüne alındığında bölgede bu tarzda ve üslupta, Büyük Selçuklulardan itibaren korkuluk veya balkon levhası geleneğinin devam ettiği görülmektedir.



Fotoğraf 23: Metropolitan Müzesi



Fotoğraf 24: Paris, Louvre Müzesi
(Rutschowscaya, M.H. 1986: 113)



Fotoğraf 25: 1930'larda bir diplomatın Koleksiyonundan (URL-11)

Makalede, ahşap eserlerden iki örnek incelenmiştir. Bunlardan birincisi figürlü (Fotoğraf 6,23), ikincisi ise sülüs yazılı levhadır (Fotoğraf 7,8). Figürlü ahşap pano üzerinde karşılıklı duran iki tavşan figürü bulunmaktadır. Eser kitabesinde herhangi bir tarih yoktur. Ancak Louvre Müzesinde bulunan benzer bir örnek Rutschowscaya tarafından Fatimi Dönemine tarihlenmiştir (Rutschowscaya, 1986: 113) (Fotoğraf 24). Yine özel bir koleksiyona ait bu esere benzer bir ahşap pano Fatîmi döneme tarihlendirilmiştir (Fotoğraf 25). Süsleme, kompozisyon ve üslup özellikleri dikkate alındığında bu eserin de Fatîmilere ait olduğu söylenebilir.

Bu grubun ikinci örneği mimariye bağlı uzun bir yazı kuşağının bir parçasıdır (Fotoğraf 7,8). Rumi ve palmet motiflerinden oluşan zemin üzerine sülüs yazılı kitabede "sonsuz yücelik, kalıcı şan, ebedi hizmetkâr, başarı onunla olsun ve..." ifadesinden anlaşıldığına göre yönetici bir bâni tarafından yaptırılan bir esere ait olduğu anlaşılmaktadır. Müze envanterine 13. yüzyıl olarak kaydedilen bu eser için kesin bir tarihlendirme yapmak mümkün değildir. Ancak süsleme ve yazı özellikleri dikkate alındığında Selçuklu üslubunu yansıttığı söylenebilir.

Cam eserlerden tek örnek cam ağırlık veya jetondur. Eser üzerinde "Allah, Muhammed" ibaresi okunmuştur (Fotoğraf 9).

Stanley Lane-Poole, 1891'de "British Museum'daki cam ağırlıkların büyük çoğunluğunun Mısır'da, Kahire ve Fustat çevresindeki çöp yığınlarında bulunduğunu" yazmış ve "Cam ağırlıkların üzerindeki yazılar incelendiğinde, bunların özel olarak ve neredeyse yalnızca Mısır'da

kullanıldığı görülmektedir” şeklinde Mısır kökenli olduğunu belirtmiştir (Lane-Poole, 1891: 17-18). Ayrıca Petrie de çalışmasında cam ağırlıkların yapımının Mısır’a özgü olduğunu belirtmiştir (Petrie, 1926: 1). Petrie de Lane-Poole’nin görüşünü desteklemektedir. Buradan yola çıkarak incelenen cam ağırlığın Mısır kökenli olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Mısır’da 7. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar üretilen altın dinar (4,25 gr.) veya gümüş dirhem (2,97 gr.) temel alınarak oluşturulan cam ağırlıklarla ilgili, A. H. Morton metal paraların elle basıldığını, ağırlıkların belirlenmesi ve tam doğruluğunun sağlanmasının zor olduğu için bu cam ağırlıkların metal paraların ağırlığının doğruluğunu kontrol etmek için geliştirildiğini ve satıcılar tarafından, satın alınan mallar karşılığında doğru metal değerinin ödendiğinden emin olmak için kullanıldığını belirtmektedir (Morton, 1985: 8). İncelenen örneğin ağırlığının 5.4 gr. gibi yüksek olması eserin jeton olma ihtimalini yükseltmektedir.

Eserlerin süsleme özellikleri dikkate alındığında geometrik, bitkisel, figürlü ve yazılı süslemeler biçiminde sınıflandırılmıştır.

İncelenen eserler üzerinde yer alan geometrik süsleme motiflerinden büyük madalyonlar dikkat çekicidir (Çizim-6). Madalyonun merkezindeki sekiz kollu yıldız ve sekizgenlerin hâkim olduğu düzenleme Türk İslam sanatlarında sıkça görülmektedir. Genellikle göksel unsurlarla bağdaştırılan yıldızlar, kol sayıları ve formları itibarıyla benzerlikler ve farklılıklar gösterse de yıldız bilgisi, günlük yaşamda, özellikle geceleri vakit tayin etmekte, yönleri ve yolu bulmada, sıcak ve soğuk hava bilgilerinin tespitinde kullanılmıştır (Ögel, 2006: 206). İslam sanatlarında on veya daha fazla koldan meydana gelen yıldızlara şems, daha az kollu yıldızlara ise zühal adı verilmiştir. Yani büyük yıldızlar güneş olarak tasvir edilmiştir (Ögel, 1966: 88).

İncelenen örneklerdeki bitkisel süslemeler gülbezeler, kıvrım dallar, rumi, palmet ve lotus motifleridir (Çizim 1,2,3,4,5,6). Bunlar gerek geometrik formların içini doldurmak gerekse figür ve yazıların çevresinde fon oluşturmak için kullanılmıştır (Fotoğraf 4,5,6,7). Rumi motifi, Türk ve İslam sanatında sıkça görülmektedir (Gündoğdu,1993: 198). İslam sanatında 12. yüzyıldan başlayarak gelişen palmet motifi de Gazneli, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Zengi ve Eyyûbi eserlerinde sıkça kullanılmıştır (Mülayim,1974: 145). Taş, ahşap, çini vb. pek çok eserin süslemelerinde tercih edilen palmet, daha çok kıvrım daldan gelişim gösteren rumilerle birlikte girişik-girift kompozisyonlarda yer bulmuş, bazen yazı, figür ve geometrik motiflerle beraber işlenmiş, bazen de başka motif olmaksızın tek başına verilmiştir (Dursun, 2016: 394).

Bitkisel motiflerden bir diğeri de lotustur (Fotoğraf 5). Çok erken dönemlerden itibaren farklı çevrelerde, Mısır’da, Budizm’de, Çin’de ve Hintlilerde kutsal anlamlar yüklenen İslamiyet’ten sonra, Karahanlılar vasıtasıyla Türk-İslam sanatına aktarılmış motiflerden biridir (Çoruhlu, 1997: 155).

Bitkisel motiflerden bir diğeri gülbezektir. Gülbezek, dairesel düzlem içerisinde bitkisel, geometrik, yazılı ve figürlü olmak üzere çeşitli kompozisyonlarda sunulan süsleme unsurudur (Taşdelen, 2020: 1). İncelenen örneklerdeki gülbezektir dairesel düzlem içinde geometrik ve bitkisel süslemeli kompozisyonlar oluşturmaktadır (Çizim-6).

İncelenen örneklerde figür olarak aslan, geyik (Fotoğraf-5) ve tavşan (Fotoğraf 23) görülmektedir. Aslan motifi natüralist olarak işlenmiş olup bir geyiğe saldırır vaziyette tasvir edilmiştir. Hayvan mücadele sahnelerinde aslan gök unsuruna uygun olarak zafer kazanan, iyi-kötü, aydınlık-karanlık gibi kavram çiftlerinden olumlu olan tarafa karşılık gelmektedir. Dolayısıyla birçok hayvan için geçerli olduğu gibi aslan da savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudret simgesi olmuştur (Çoruhlu, 2002: 136).

Mücadele sahnesinin yenilen karşı tarafı geyik figürüdür (Fotoğraf 18).

Tavşan figürü, ahşap panoda, bitkisel süslemeli zemin üzerine karşılıklı yerleştirilmiştir. Doğada kendi ortamı içinde tasvir etme anlayışı İslam sanatlarında sıkça karşımıza çıkmaktadır (Çizim 7).

Boğa, geyik gibi tavşan tasvirleri ay, karanlık, yenilen zıt prensip sembolü olarak İslam el sanatlarında yaygın olarak kullanılmıştır (Öney, 1992: 53).

İncelenen örneklerdeki yazı, bazen kitabe (Fotoğraf 4,6,7,) bazen de sadece yazının estetik formundan yararlanmak için süsleme unsuru olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 5,9,10-15). Bu eserlerde kûfi ve sülüs olmak üzere iki tür yazı görülmektedir. İncelenen altı adet eser, el yazması Kur'ân-ı Kerîm sayfalarıdır (Fotoğraf 11-15). El yazması Kûran-ı Kerim sayfaları kûfi yazılıdır.

Kûfi, sade, tezyini ve geometrik, her türlü çeşidi ile Emeviler, Abbasiler hatta Selçuklular dönemini de içine alan geniş bir zaman diliminde, önemi yerine ve zamanına göre değişen, ama vazgeçilemeyen bir yazı türüdür (Subaşı, 1987: 6). Sülüs ise H. IV. yüzyılda ortaya çıkan bir hat türüdür. Kûfi'deki düz, dik ve köşeli çizgiler, bu yazıda yumuşamış ve yuvarlak, eğimli şekil almıştır (Özönder, 2002: 181-82).

Sonuç olarak günümüzde Metropolitan Müzesi koleksiyonunda yer alan bu eserler daha önceki çalışmalarda detaylı incelenmemiştir. Daha çok İran ve Mısır çevresinden müzeye intikal eden eserlerin yazı ve kitabe metinleri okunmuş, detaylı incelemeleri yapılarak, benzer örneklerle karşılaştırmalı olarak genel özellikleri belirlenmiştir. Bu alanda çalışma yapacak bilim insanları için kaynak olması hedefi doğrultusunda sanat tarihsel özellikleri ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Baer, E. (1967). A group of Seljuq figural bas reliefs. *Oriens*, vol. 20, 107-124.
- Beyazıt, D. (2021). Edward C. Moore and the arts of the Islamic lands. *Collecting Inspiration: Edward C. Moore at Tiffany & Co*, 162-205, New York: MetPublications.
- Bozkurt, N. (1997). Hasan b. Sehl. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, 351, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çağatayı, M. A. (1962). *Amerika Birleşik Devletlerindeki İslam sanat eserleri koleksiyonları*. (çev.: M. Esad Kılıcer), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Çoruhlu, Y. (1997). Lotus ikonografisi ve Uygur sanatında lotus. *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongre Bildirileri*, 155-168, Ankara,
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin anahatları*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Dimand, M.S. (1944). *A handbook of Muhammadan art*. New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Dursun, Ş. (2016). *Anadolu Selçuklu kervansaraylarında süsleme*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Eravşar, O.-Karpuz, H. (2013). *Büyük Selçuklu mirası müzeler 1-2*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı Selçuklu Belediyesi Yayınevi.
- Flinders P.W.M. (1926) *Glass stamps and weights illustrated from the Egyptian collection in University College*. London: British School of Archaeology in Egypt.
- Lane-Poole S. (1891). *Catalogue of Arabic glass weights in the British Museum*. London: British Museum Publications.
- Gündoğdu, H. (1993). İkonografik açıdan Türk sanatında Rumi ve palmetler. *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar*, 197-211, Ankara.
- Karaman, H. vd. (2020). *Kur'ân yolu Türkçe meâl ve tefsir I-V*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Morton A. H. (1985). *A catalogue of early islamic glass stamps in the British Museum*. London: British Museum Publications.
- Mülayim, S. (1997). Rumî motifinin zoomorfik kökeni hakkında. *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongre Bildirileri (4-7 Eylül 1989)*, 177-181, Ankara.
- Ögel, B. (2006). *Türk mitolojisi I- II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, S. (1966). *Anadolu Selçuklularının taş tezyinatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu mimari süslemesi ve el sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özönder, H. (2003). *Ansiklopedik hat ve tezhip sanatları deyimleri, terimleri sözlüğü*. Konya: Nüve Kültür Merkezi.
- Rutschowscaya, M.H. (1986). *Musée du Louvre Bois de l'Égypte Copte*. Paris: Published by Réunion des Musées Nationaux.
- Taşdelen, A. (2020). *Konya Türk devri yapılarında bulunan gülbezekler*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1:<http://www.metmuseum.org/about-the-museum/museum-departments/curatorial-departments/islamic-art> (Erişim: 17.10.2023)
- URL-2:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/442939> (Erişim: 20.05.2023)
- URL-3:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448658> (Erişim: 21.05.2023)
- URL-4:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448229> (Erişim: 20.05.2023)
- URL-5:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448499> (Erişim: 21.05.2023)
- URL-6:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/443177> (Erişim: 20.05.2023)
- URL-7:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/453246> (Erişim: 21.05.2023)
- URL-8:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448016> (Erişim: 22.05.2023)
- URL-9:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/449694> (Erişim: 21.05.2023)
- URL-10:<https://www.artic.edu/artworks/60898> (Erişim: 08.11.2023)
- URL-11:<https://www.sothebys.com/en/buy/auction/2020/arts-of-the-islamic-world-india-including-fine-rugs-carpets/a-fatimid-carved-wooden-plaque-with-two-hares> (Erişim: 31.10.2023)
- URL12:https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQZMkIowYwNkFj1KIXjsuqqoW9iFCQmlmWP_rGSbK_m19derS7H1pT7hoX5Q6jg1PZNd4A&usqp=CAU (Erişim: 21.05.2023)

Extended Summary

The Metropolitan Museum of Art, located in New York City, USA, is one of the largest museums in the world. Founded in 1872, its collection spans Asian, Ancient Near Eastern, Egyptian, Greek and Roman, Medieval, Islamic, European painting, and modern art. This article examines eleven Islamic period artifacts from the museum's collection that have not yet been transcribed. These artifacts, acquired from various regions between the 8th and 14th centuries, include two decorative stone architectural elements, two wooden plaques, one glass weight, and six Kufi-scripted pages from the Quran. The objective of this study is to identify and describe these artifacts' readings, outline their general characteristics, and analyze their motifs and decorative details. While many objects in the museum's section have been incorporated into literature, the transcription and detailed examination of these specific items have not been thoroughly addressed, and even the museum inventory lacks complete information on these artifacts. A detailed examination of these pieces will provide guidance for future researchers in the field. The study employs a qualitative research methodology, utilizing descriptive and observational techniques based on sample analysis.

The study categorizes the artifacts according to their materials and arranges them chronologically. The first group comprises stone artifacts.

Two examples of stone artifacts are included in the study. One stone plaque, inscribed with the Surah Al-Ikhlâs, can be dated to the 11th century based on its decorative and stylistic

features. Although no exact match exists, it shares similar decorative elements with artifacts from the Ghaznavid period. Another stone plaque, inscribed with Surah Al-Ikhlâs, can be dated to the 14th century and is likely from the Ilkhanid period. However, considering earlier examples, it is possible that such styles and techniques existed in Iran and its surroundings since the Great Seljuks, with a tradition of decorative or balcony plaques.

Two wooden artifacts are examined in the study. The first is a figurative wooden panel featuring two rabbits facing each other. Based on its decorative, compositional, and stylistic characteristics, this piece can be attributed to the Fatimids. The second wooden artifact is a fragment of an architectural inscription with Rumi and palmette motifs. The inscription reads “eternal glory, enduring fame, eternal servant, success be with him and...,” suggesting it was commissioned by a prominent patron.

The only glass artifact is a weight or token inscribed with “Allah, Muhammad.” These glass weights, developed to verify the accuracy of metal coins’ weights, were used by sellers to ensure the correct metal value was paid for purchased goods. The artifact’s high weight of 5.4 grams suggests it is more likely to be a token.

In the examined artifacts, writing is sometimes used for inscriptions and sometimes purely as an aesthetic decorative element. Two types of scripts, Kufi and Sulus, are observed. The six Quranic manuscript pages are written in Kufi script.

The artifacts in the Metropolitan Museum’s collection have not been extensively studied in previous works. Previous studies have primarily focused on reading and detailed examination of artifacts from Iran and Egypt, comparing their features with similar examples. This study aims to provide a valuable resource for researchers by elucidating the artistic and historical characteristics of these artifacts.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of “Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”:

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.

Katkı Oranı Beyanı /Yazarın Notu: Çalışmadaki eserler her iki yazar tarafından eşit olarak araştırılmıştır. Elde edilen bulguların tasnifi ve yorumlama sürecinde birlikte çalışılmıştır. /The historical artifacts in the study were researched equally by both authors. They worked together in the process of classification and interpretation of the findings obtained.